

HADTÖRTÉNELMI IRODALOM.

I. ISMERTETÉSEK.

MITTHEILUNGEN DES K. UND K. KRIEGS-ARCHIVS. *Neue Folge*. Szerkeszti a cs. és kir. hadilevéltár igazgatósága.

V. Band. Wien, 1891.

Tartalmából kiemeljük a bennünket érdeklő következő dolgozatokat:

1. *Oesterreich im Kriege gegen die französische Revolution 1792.*

Írta: Hausenblas százados.

Bevezető rész a francia forradalmi háborúk leírásához, a mik a hadilevéltár *Neue Folge* VI—X. kötetében kerülnek tárgyalás alá. Szoros összefüggésben áll a Hadtörténelmi Közlemények ez évi 1. füzetében ismertetett s Angeli K. alezredes által írt *Die Heere des Kaisers und der französischen Revolution im Beginne des Jahres 1792*. Szerző legelőször a politikai előzményeket foglalja össze, azután megismerteti a haditerveket főként Kaunitz levelezései s a braunschweigi herceg naplója nyomán. Ezt követi a hadszínhely leírása, a mi több szakaszban érdekes adatokat tartalmaz.

A hadjárat leírása az *I. Der Feldzug in den Niederlanden 1792*. részben kezdődik, melyben a szerző külön-külön összefoglalja Ausztria és Franciaország hadi előkészületeit, a németalföldi osztrák haderő (kötélékébe tartozott a 33. és 34. magyar gyalogezred és a Blankenstein, Wurmser és Esterházy huszárezredek részei, összesen négy zászlóalj és 14 huszárszázad = 4.099 gyalogos, 3.200 lovas és 12 ágyú) hiányosságait és fogyatékoságát, a csapattestek kiegészítésének eredményét, a hadiszükségletek biztosításának módozatait, a még hasznavehető várak sebtében való helyreállítását, a tábori és meg szálló sereg hadrendjét, a francia forradalmi eszmék felé hajló la-

kósság fékentartására hozott rendszabályokat, a Lindenau ezredes szerkesztette védelmi tervezetet, a Mons és Tournay között végrehajtott felvonulást s az 1792. április 20. bekövetkezett hadizenetre tett intézkedéseket.

Die Rüstungen Frankreichs und der Kriegsplan című fejezet az ellenfélre vonatkozóan felsorolja mindazt, mit az osztrák seregbe említettünk. Könnyen érthetővé teszik a munkát a térképek, mikből kitűnik: az ellenfelek csapattesteinek elhelyezése 1792. április 20-án, a Lindenau ezredes által szerkesztett védelmi tervezet javasolta megszállások és a hadászati helyzet 1792 május hó elején.

2. *Militärische und politische Actenstücke zur Geschichte des ersten schlesischen Krieges 1741.* Írta: Duncker őrnagy. (Folytatás.)

Szerző folytatólag közzéteszi azon leveleket, melyeket Mária Terézia Neipperg grófhhoz s viszont ez a királynőhöz s a toscanai nagyherceghez intézett 1741. július 3-tól szeptember hó 21-éig. A szöveget részint magyarázó, részint a forrásmunkákat megnevező jegyzetek kísérik, melyek bőséges világot vetnek a hadi és politikai eseményekre. Hazánk hadtörténelmére nézve bár kevés, de becses adatot találunk, a mik megnevezik a szemtanuk által írt forrásmunkákat, sőt néhol ezek kivonatai is olvashatók. A magyar csapatok által véghezvitt haditettek közül szó esik: Hadik őrnagy portyázásáról Boroszló felé, a Splényi-huszárok vállalatáról a porosz tábor ellen, a Festetich tábornok által vezetett s 1741. augusztus 1-én Maltschnál az Oderán álló élelmiczikket szállító porosz hajók megsemmisítéséről és Ghillányinak 1741. augusztus 23-án véghezvitt támadásáról, a mikor is a Frankenstein felé kémszemlére induló nyolcz gyalogzászlóaljából, húsz lovasszázadból és nyolcz ágyúból álló porosz különítmény vettetett vissza.

3. *Kriegs-Chronik Österreich-Ungarns. Militärischer Führer auf den Kriegsschauplätzen der Monarchie. III. Theil. Der südöstliche Kriegsschauplatz in den Ländern der ungarischen Krone, in Dalmatien und Bosnien. Fortsetzung.*

Folytatása a Hadtörténelmi Közlemények ez évi 1. füzetében ismertetett hadikrónikának. Ezúttal sorra kerülnek a II. Rákóczy Ferencz vezette nemzeti felkelésünk 1709—1711. lefolyt harczeit, az 1714—1718. Velence és Törökország ellen viselt háborúk, III. Károly első és második háborúja a törökök ellen, az erdélyi oláh lázadás 1784/85-ben és II. József török háborúi 1788—1791-ig. Az események általában egybevágznak a Rónai-Horváth Jenő szerkesztette Magyar Hadikrónikával.

VI. Band. Wien, 1892.

1. *Oesterreich im Kriege gegen die französische Revolution 1792.*

Irta: Hausenblas százados.

Folytatása az V-ik kötetben hasonló cím alatt megjelent munkának. Benne az 1792. július végéig lezajlott eseményeket találjuk fel. A szakaszokra osztott munka részei a következők: a francziák első betörése Németalföld területére április végén és május elején — események 1792 május havában, — a francziák második betörése június közepén, a júliusi események s az Orchies körüli ütközet július 15-én és események Luxemburg területén július végéig s a Virton körüli harc július 26-án.

Az első szakaszban a *Mons* (33. gy.),¹ *Tournay* és *Furnes* (Blankenstein-huszárok), valamint a *Givet* (1. század huszár) körüli harcokat ismerteti a szerző, míg a másodikban leírja a császári seregtetek parancsnokainak adott védelmi intézkedéseket, az ellenség mozgulatai alapján megváltoztatott hadrendet, a francziák haditervét, erőviszonyait stb. A második fejezet legérdekesebb részei azok, mikben az osztrák csapatok véghezvitte rajtaütéseket írja le a szerző. A sikertült vállalatok egyrészt tanulságosak, másrészt pedig reánk nézve érdekesekek azért, mert a *florenne-st. aubenit* (33. és 34. gy., valamint a Wurmser-huszárok) *Sztáray* tábornok tervezte és vezette, a *bavayi, remugiesi, mouchaini* és *le cocqui* vállalatban pedig magyar csapatok (Boross tábornok és a Blankenstein-huszárok) vettek részt.

A harmadik szakasz magába foglalja a francziák csapatainak összpontosítását a második betörés előtt, az osztrákok ellenintézkedéseit, ezek alapján az ellenfelek helyzetét 1792. május 18-án és június elején, a június 11-én *Glisuelle* (34. gy. és Blankenstein-huszárok) s a *Werwick* mellett vívott ütközeteket, valamint a június 18-án *Courtray* birtokáért vívott harcokat. A júliusi események című szakasz legérdekesebb része az *Orchies* ellen végrehajtott rajtaütés, a mi után sor kerül a franczia északi és középhadseregnek elvonulására a Mosel és Maas mellé. Az utolsó szakasz magába foglalja: a Luxemburgba rendelt osztrák csapatok erejét és elosztását, az Esterházy-huszárok *Virton* körül vívott harcát, valamint az osztrákok erejét és csoportosítását azután, miután a németalföldi sereg egy részét a rajnamenti szövetséges sereghez rendelték. Az általában igen

¹ A zárójelbe foglalt számok és nevek a résztvett magyar csapatokat jelzik.

érdekes munkát egy menettáblázat és öt drb térkép egészíti ki, a mik egyrészt az ellenfelek helyzetét mutatják, másrészt elősegítik a portyázó hadviselés harcainak tanulmányozását.

2. *Die Bekämpfung des Aufstandes in Piemont 1821. und die Occupation des Landes durch österreichische Truppen bis zum Jahre 1823.* Irta: Zerboni di Sposetti százados.

Szerző az 1821-ik évi s piemonti királyi tisztek támasztotta s ugyanezek által vezetett ama felkelést írja le lehető legrészletesebben, a mit osztrák csapatok segítségével vertek le könnyű szerrel a királyukhoz hű piemonti csapatok.

3. *Militärische und politische Actenstücke zur Geschichte des ersten schlesischen Krieges 1741.* Irta: Duncker őrnagy.

Szerző befejezi ama levelek közzétételét, miket Mária Terézia Neipperg grófhhoz, ez a királynőhöz, a toscanai nagyherceghez, Goltz ezredeshez, a porosz király meghatalmazottjához, Hyndfordt lord Anglia meghatalmazott miniszteréhez stb. intézett 1741. szeptember 27-től 1741. október 31-ig. E levelekben katonai dolgokról alig esik szó, hanem a II. Frigyessel kötendő fegyverszünetre vonatkozóan találunk igen érdekes adatokat.

PILCH JENŐ
százados.

II. A HAZANKAT ÉRDEKLŐ 1910. ÉVI KÜLFÖLDI HADTÖRTÉNELMI IRODALOM.

Die österreichische Infanterie-Taktik in ihrer geschichtlichen Entwicklung. Militär-Wochenblatt 1910. 95. évf. 55—58. sz. (Czikk-sorozat.)

Kemenović von Belová Felix, (tábornok), *Geschichte der Pionierkadetten und deren Schulen.* 1811—1911. Bécs, Seidl. 1910—11. XI. és 435 l. 7. M.

Sussmann Ant., *Die österr.-ungarische Armee.* Ihre Uniformen, Ausrüstung, Bewaffnung, Distinktion, u. ihre sonstigen Abzeichen. (Lipese. Ruhl 1910—11. 2 M. 50.)

Duruy, Kapitain. *Österreich-Ungarn und Italien.* Többek közreműködésével németre ford. *Kerchnave Hugó*, őrnagy a tábori karban, Bécs, Seidel 1910. 132. l. 3. M. 60.

Lüttich Rudolf, *Ungarnzüge in Europa im X. Jahrhundert.* Berlin. Ebering 1910. 174. l. 4 M. 50. (Az Ebering-féle «Historische Studien» 84-ik kötete. Ily terjedelmes monográfia a magyarok kalandozásairól még nem jelent meg.)

Bergmann Wilh., Reste deutscher Ordensburgen in Siebenbürgen nebst einer Geschichte des Deutschen Ritterordens in diesem Lande von 1211—1225, mit einem Anhang von Regesten. Freudenthal, Krommer. 1910. 78 l. 11 ábra éa 1 tábla. Ára 4 Mark.

Kirchenkastelle und Bauernburgen (Erdélyben). Leo Greiner. — Fremdenblatt. 1909. 165. sz. jun. 17.

Neukirch Albert, Kreisverfassung und niedersächsischer Kreis in den Kriegsrüstungen gegen die Türken 1522. bis 1532. Dissertation. Göttingen. 1910. 39 l.

Itinerarium der Botschaftsreise des Josef von Lamberg und Niclas Jurischitz durch Bosnien, Serbien, Bulgarien nach Konstantinopel. 1530. Ezen, 1531. először megjel érdekes leírás szerzője Curipeschitz Benedek, a követek tolmácsa. Most a teljesen elfogyott munkát *Lamberg—Schwarzenberg Eleonora* grófnő újból kiadta; egyúttal az ottensteini kastélyban őrzött kéziratmásolat szövegét figyelemre méltatta. Megjel. Innsbruckban. Wagner 1910. 83 l. 3 M.

Westermann Ascan, Die Türkenhülfe und die Parteien auf dem Reichstag von 1532 zu Regensburg. Heidelberg. Winter 1910. 237 l. 6 M. 20.

Der Nürnberger Plattner Valentin Sibenbürger. — Emil Sigerus. Korresp.-Blatt des Vereins für siebenbürg. Landeskunde 1910. 4—5. sz. (Ez az Erdélyből bevándorlott és Nürnbergben nagy hírre emelkedett fegyvergyáros a 16. század első felében élt és megh. 1564-ben.)

Fuchs Adalbert Fr., Briefe an den Feldmarschall Raimund Grafen Montecuccoli. Beiträge zur Geschichte des nordischen Krieges. 1659—60. Sopron, 1910. Röttig. XXVI., 2, 290 l.

Helmes H., Aus der Geschichte der Würzburger Truppen 1628—1802. Würzburg Stürtz. 109 l. («Neujahrsblätter, herausgegeben von der Gesellschaft für fränkische Geschichte. IV. évf.») (A würzburgi segédsapatok hazánkban is harczoltak, így 1664—1686 közt Szent-Gotthárdnál, Érsekújvár és Budavár alatt, a második mohácsi csatában és Belgrád megvételénél.)

Hoffmann Ant., Das Heer des blauen Königs. Die Soldaten des Kurfürsten Max II. Emanuel von Bayern in den Jahren 1682—1726. In Wort u. Bild. München. Piloty. 1910. 30 M. (Ez a díszmunka Budavár ostromára is vonatkozik, melyben a «kék király» hadseregével személyesen részt vett.)

Huake P., Generalfeldmarschall Hans Adam von Schöning. Berlin. Partel. 1910. 2 M. (Schöning volt a brandenburgi segédhad vezére Budavár ostroma és visszavításakor, 1686-ban)

Die Besetzung Berlins durch Russen und Österreicher (-Ungarn) im Oktober 1760. Milit.-Wochenblatt. 95. évf. 1910. 123. sz.

Der Überfall Berlins durch Russen u. Österreicher. 1760. Irta: Volz. 2. czikk. Vossische Zeitung 1910. Október. 40. és 42. sz. irod. melléklet.

Die Kriege Friedrichs des Grossen. Herausgegeben vom Grossen Generalstab, kriegsgeschichtliche Abteilung. II—III. csoport. Der 7-jährige Krieg. 8-ik köt. Az 1758. háború. (Folytatás) Berlin. Mittler. 1910. IX., 503 és 38 l. 20. M. 50. (Ez az új kötet a *Zorndorf* és *Hochkirch* melletti csaták monográfiáját tartalmazza.)

Gf. Moriz Benjowski, Meine Abenteuer. Memoiren. Stuttg. Schwabacher. 1910. 4. M.

Mitrofanov Paul v., Joseph II. Seine politische und kulturelle Tätigkeit. — Aus dem Russischen übers. von *V. von Demelić.* Mit einem Geleitwort von Dr. Hanns Schlitter. 2. Teile. Wien. Stern. 1910. XXVII., 870 S. 25 Mark.

Cézac F., de Dix ans d'émigration, 1791—1801. Souvenirs de François de Cézac, *hussard de Berchényi.* Publiées par *A. de Maricourt.* Paris, E. Paul 1909—10. 18° XXVIII. 291 l. 4 Fr. (A Bercesényi-huszárezred magyar emigránsokból keletkezett.)

Picard E., Hohenlinden 1800. — Paris, Charles-Lavauzelle. 1910. 412 l. 16 fr.

Schaeben L. P., Der Feldzug um Ulm 1805. Bonn. Georgi 1910. 146 l.

Hoen M. lovag és Kechnave H., Krieg 1809. IV. köt. *Aspern.* Bécs. Seidel 1910. 803 l. 25 M. (Geschichte der Kämpfe Österreichs. Kiadja a hadi levéltár igazgatósága.)

Das Kriegsjahr 1809. Helfert báró. — Die Kultur. IX. és X. évf. (Černin Eugén gróf emlékiratai nyomán.)

Veltzé Aloys, Hauptmann, Kriegsbilder aus Polen, Steiermark und Ungarn. (Das Kriegsjahr 1809 in Einzeldarstellungen XI. köt.) Bécs, Stern 1910. 96 l. és 1 térkép, 1 M. 80.

Die Kämpfe der Grenzer in der Lika im I. 1809. E. v. *Worovich.* Die Kultur. Bécs. X. évf. 41—53 l.

Sturmfeder Luiza bárónő, Die Jugend unseres Kaisers Franz Joseph I. (Bécs. Gerlach. 1910. 12 Mark. 50.)

Pimodan György gróf. R. = Roda. N. Freie-Presse 1910. nov. 15. Mint császári tisztet Pétervárad vidékén 1849. elfogták s a várban elzárták. Ott összejárt szott Kuszmanek porkolábbal és azt a tervet szötték, hogy a várat a közeledő horvátoknak kezére jätsszák. A terv

kitudódván, társát főbelőtték, ő még Görgeytől kegyelmet kapott. Világos után Kiss Pál várparancsnok szabadon bocsátotta. Pimodan utóbb a pápai hadseregbe lépett és Castelfidardo mellett 1860. szept. 18-án elesett.

Inkey de Pullin Ed. (+), kamarás és őrnagy, *In ungarischer Kriegsgefangenschaft. 1848—49.* Erinnerungen. — Danzers Armeezitung. 1910. és kül. lenyomatban: Bécs, Seidl. 29 l. 1 M.

Aus der Jugendzeit Franz Josephs I. Von einem österreichischen General, der die Feldzüge 1848—49 mitgemacht hat. Deutsche Revue. 35. évf. 1910. Októberi füzet.

Rinaldo C., Il risorgimento italiano. Torino., Olivero e Co. 1910. 2. köt. 8. fr. (Itália ujjaszületéséről (1815—70) rengeteg munkával rendelkezünk. Szerző, a torinói hadi-akadémia (Scuola di guerra) tanára, 1906—1909. tartott előadásait közelebb sajtó alá rendezte, melyekkel nagy sikert ért el. Az 1859. és 1866. háborút különösen behatóan tárgyalja.)

Dunant I. H. Erinnerung an Solferino. Németre for. *Haje és Simon.* Bern. Semmingen 1910. 153 l. 2. M. (Együttal adalék a Vöröskereszt-egyesület alapításához.)

Lettow-Vorbeck O., Der Feldzug in Böhmen 1866. (A «Geschichte des Krieges von 1866 in Deutschland» cz. munka II. kötete). 2. kiad., átdolgozta *R. v. Cämmerer.* Berlin, Mittler 1910. 17 M. 50.

Eine Wanderung über die Schlachtfeld von Custoza. E. G. tábornaszernagytól. *Fremdenblatt* 1910. nov. 2. (Elfelejtett hősokról és pusztuló sirjaikról, melyeket évek óta már senki sem gondoz. A cikik nagy feltűnést keltett és több előkelő család rászánta magát, hogy elhalt vitéz tagjuk hamvait exhumáltatja.)

Maag Albert, Geschichte der Schweizertruppen in neapolitanischen Diensten 1825—1861. Zürich. Schulthess. 1909—10. 792 l. 12 fr. (A Garibaldi legiójában harczoló magyarokat érintik e munka 13. és 14. fejezetei.)

Neue Beiträge zur Geschichte des italienisch-österreichischen Krieges von 1866. Militär-Wochenblatt. 1910. 45. sz.

Egy magyar gyulogsági ezred 50 évi fenállásának jubilauma. N. P. Journal 1910. jun. 30. (A 67. sz. Kray-ezred ünnepe, különösen kitünt 1866. Schweinschädelnél.)

Die Trani-Ulanen bei Custoza und in Tyrol: *Fremdenblatt* 1910. febr. 26. (Bülow Henrik kapitány naplója nyomán.)

Trautenuau-i ütközet. 1866. jun. 27. A *Fremdenblatt* mellékletén. *Die Vedette.* 1910. jun 25.

Zur diplomatischen Geschichte des Ausbruches des 1870-ger Krieges. Wertheimer Ede. N. Freie Presse 1910. okt. 2. és: Der Kronrat vom 18. Juli 1870. u. ott szept. 13. [Mutatvány-részletek Wertheimernek gf. Andrassy Gyuláról írt életrajzából (megjelent 1910 végén).]

Die grossen Manöver der österreich-ungarischen Wehrmacht im J. 1909. Militär-Wochenblatt. 1910. 95. évf. 2. sz.

Taufers vára Tirolban. Vasárn. Ujs. 1910. 32. sz. (Ferencz Ferdinánd trónörökös tulajdona.)

Összeállította: dr. MANGOLD LAJOS.

